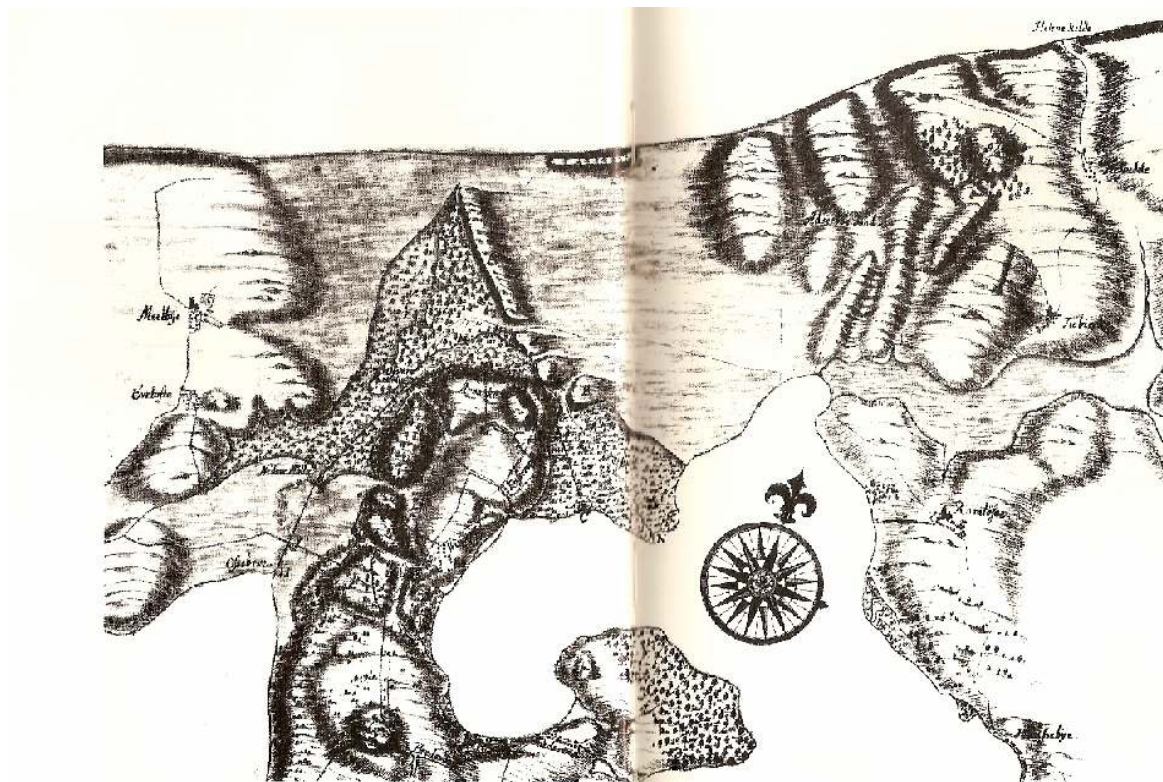

Vejby-Tibirke årbog 1980-81

Jacob Ovens kort over den nærliggende del af Arresø og sandflugtsområdet nord de for, tegnet 1708. (Rigshist. Ark.)

Om baggrunden for Jacob Ovens kort over sandflugtsområdet og den nordlige del af Arresø, tegnet i 1708

Vejby-Tibirke årbog 1980-81

Om baggrunden for Jacob Ovens kort over sandflugtsområdet og den nordlige del af Arresø, tegnet i 1708

Dette kort giver et overvældende indtryk af det ørkenlandskab, som sandflugten havde skabt, da den gennem knapt et par hundrede år havde hærget heroppe på disse egne. Men det var ikke alene sandflugten, der var skyld i ødelæggelse af enge og marker og huse.

Gang på gang var der store oversvømmelser langs Arresøens bredder, som forvoldte ødelæggelse af enge og marker, når sne og regn og tilløbene til søen fik den til at gå over sine bredder. For søen havde kun eet afløb. Det hed i middelalderen »Bydinge å«, blev senere kaldt blot »åen« eller »den gamle å« eller »Arrenakkeåen«*, og dette afløb fungerede i tidens løb ganske utilstrækkeligt. Åen løb mod nordvest gennem Karsemose enge, drejede videre mod vest, norden om Arrenakkes knude, og løb så mod sydvest, hvor den mandede ud i Roskilde fjord ved Åsebro. Som det ses af Jacob Ovens kort, bevægede den sig i store slyngninger i de flade, mosede områder, og det gav et trægt løb, hvor der aflejredes sand og slam i åløbet, som gav grobund for tuer og buske, der hæmmede det frie løb.

Åen skulle drive to vandmøller: »Øvre mølle«, der lå nær den nuværende Frederiksværk-Liselejevej og »Nedre mølle«, der lå ved Ramshjerg. Men efterhånden som sandflugtens vandreklit trængte sig ind på åen, (på kortet: A, B, B, B), blev trængslerne større. Åen forstoppedes. Møllejerne, der manglede vand og bønderne, hvis jorder blev oversvømmede, havde gennem tiderne klaget deres nød til kongen og bedt om lindring i de årlige afgifter og om hjælp i det hele taget. Under Frederik den II. og Christian den IV. var åen da også blevet oprenset; men det hjalp kun kortvarigt, sandflugten fortsatte sine ødelæggelser.

* Denne å er idag kun en grøft, og den er ikke mere afløb fra Arresø.

Vejby-Tibirke årbog 1980-81

I 1704 nedsatte Frederik den IV. en kommission, som skulle se på forholdene i de hærgede områder og fremkomme med redegørelse og planer med henblik på en bekæmpelse af sandflugten og oversvømmelsestruslen. Den stillede sig helt opgivende, hvad sandflugt og flyvesand angik. Opfordrede blot bønderne til at fortsætte med at bygge risgærder, som de hidtil havde gjort for at standse sandet. Men det var en ganske utilstrækkelig løsning. Dels rev stormene risgærderne op, dels hobede sandet sig op på begge sider af dem, så der dannedes nye klitter. - Men til gengæld havde kommissionen en meget radikal løsning på oversvømmelsesproblemet, idet den foreslog at grave en ny kanal syd om Vinderød og gennem bakkerne ud til »den saltne strand« (Roskilde fjord), og et sådant forslag blev sendt til Frederik den IV. i 1706 af major Henrik Scheel. Men det blev afslået af kongen og rentekammeret; det var alt for kostbart, mente man.

På den baggrund fremkommer så i 1708 Jacob Ovens forslag med det meget illustrative kort. Efter at have gjort rede for, at både åens slyngede løb og vandreklittens sydligste del (på kortet: B, B, B) er skyld i, at åen bliver tilstoppet, foreslår han, at der graves en ny å: de lige linier, derforbinder C-D-E-F-G-H på kortet. Samtidig foreslår han også, at der laves en 100 alen lang sluse der, hvor Arrenakkeknuden og sandklitten truer med at vokse sammen (på kortet ved bogstav E). Han mener, at åen uhindret kan løbe gennem slusen, mens sandet flyger videre over den!. Foruden Ovens kort over egnen findes der på Rigsarkivet også hans tegninger til en sådan sluse. Endelig foreslår han en mindre sluse ved »Ovre mølle« (På kortet ved bogstav F).

De gode bestræbelser kom der nu ikke så meget ud af. Man ved, at Frederik den IV. lod foretage en oprensning af åen. Men i 1714 skete der en katastrofal oversvømmelse af Arresøens bredder. Efter en langvarig regnperiode gik søen en nat under en søndenstorm over sine bredder og jog Husebybønderne ud af deres senge og tvang dem til at søge tilflugt i de højereliggende gårde. Da stormen den næste dag havde løjet af og de søgte tilbage til deres gårde, måtte de gå i vand til skuldrene.

Om baggrunden for Jacob Ovens kort over sandflugtsområdet og den nordlige del af Arresø, tegnet i 1708

Vejby-Tibirke årbog 1980-81

Forholdene gjorde det nu tvingende nødvendigt at gennemføre den store plan om kanalen syd om Vinderød by ud til Roskilde fjord. Kanalen blev gravet i årene 1717-1719 og fik en afgørende betydning for egnens fremtid, for industrien og for grundlæggelsen af Frederiksværk.

Jacob Ovens kort og hans projekt om en ny å gav ikke destore resultater. Men både kort og planer giver os en enestående indsigt i, hvordan egnen så ud dengang, og om menneskets kamp mod naturkræfterne.

Sandflugtens bekæmpelse påbegyndtes først i 1725, men det er en helt anden historie, som ikke skal behandles her.

Ruth Højberg-Pedersen

LITIERATURHENVISNINGER

Udover Jacob Ovens redegørelse i forbindelse med hans kort (Begge: Rigsarkivet) er der fundet oplysninger i: »Frederiks Værk«. Udgivet af »De forenede Jernstøberier«. Forkortet gengivelse af museumsinspektør, cand. mag. Egon Eriksens på historisk materiale udarbejdede manuskript. (1956). Herfra er en gengivelse af Jacob Ovens kort hentet. J. Brtel: »Sandflugten i Nordsjælland« (1917) og Hans Olrik: »Tisvilde og Omegn«. (1920). Denne sidste bog var genoptrykt i »Vejby-Tibirke årbogen« 1972-73.

Om baggrunden for Jacob Ovens kort over sandflugtsområdet og den nordlige del af Arresø, tegnet i 1708